

આદિવાસી સંસ્કૃતિનું નિર્સર્ગ તત્વ ‘ઘોંઘડાં’ અને ‘પાંટી’

ડૉ. દિનેશભાઈ કે. ભોયા

મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, મોતીપુરા, હિંમતનગર, સાબરકાંઠા

આદિવાસી સમાજના લોકો હજુ પણ પોતાની કલા દ્વારા જ જીવન વ્યતીત કરી રહ્યા છે. અહીં પ્રસ્તુત ચિત્રમાં કુંકણાં જાતિની એક વૃદ્ધ મહિલા વરસાદથી રક્ષણ મેળવવા માટે એક વાંસના બનાવેલા ‘ઘોંઘડાં’માં રક્ષણ મેળવી રહી છે. કુંકણા જાતિમાં આ દાદીને ‘આયા’ કે ‘આયલી’ કે ‘ડોસેસ’ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. નાના બાળકોથી માંડીને મોટેરાઓ સુધી કોઈ પણ તુકારથી વડીલને બોલાવતું નથી. હવે જુઓ કે વરસો થયા હોવા છતાં આદિવાસી પોતાની કલા અને સંસ્કૃતિના સાચા ઘડવૈયા કહેવાયા છે. હવે તો સમય વિજ્ઞાનનો હોવા છતાં પણ કુદરતી આવડથી પર નથી. જેમ કે કોઈક પક્ષીની જેમ પોતાની આવડતથી બનાવેલ માળાને વિખેરતા એની આવડત આપણને પણ ભૂલભૂલામણીમાં મૂકી દે એમ છે. તેવી જ રીતે ‘ઘોંઘડાં’ ચોમાસાની ઋતુ આવતાંની સાથે વરસાદના રક્ષણ માટે વાંસમાંથી બનાવવામાં આવે છે. વાંસને કાપ્યાબાદ તેમાંથી નાની પાતળી ચીપ બનાવીને આજુબાજુ લાકડાના ટુકડા જમીનમાં દાટી દીધા બાદ વચ્ચેના ભાગમાં મૂકી આ રીતનું ‘ઘોંઘડાં’ બનાવવામાં આવે છે. ‘ઘોંઘડાં’ બની ગયા બાદ કેસૂડાંનાં પાંદડાંથી તેને સીવવામાં આવે છે. તેના ઉપર સેંગળાંનો વાક પાણીમાં પલાળીને મજબૂત બાંધી દેવામાં આવે છે. આ ‘ઘોંઘડાં’ તૈયાર થયા પછી ઓછામાં ઓછા ત્રણ વર્ષ સુધી તેને ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદથી રક્ષણ મેળવવા ઉપયોગી થાય છે. ચોમાસામાં ડાંગરનું તરુ ઉપાડવા, ચાર કાપવા, નાગલી રોપવા, નિંદામણ કરવા, પશુઓ ચરાવવા આખા દિવસસદરમિયાન ઠંડીથી રક્ષણ મેળવવા માટે તેમજ વરસાદ આવતાં ‘ઘોંઘડાં’ થી રક્ષણ મેળવી શકાય છે. ભરપુર વરસાદ વરસે તો પણ ભીંજાય જવાની શક્યતા નહિતવ રહેલી છે.

કોટલીક વાર માતાઓ ખેતીનું કામ કરતી વખતે પોતાના બાળકને ‘ઘોંઘડાં’માં સુવડાવી દે છે. આજના યંત્રનો વ્યાપહોવા છતાં પણ આવી દુર્લભ વસ્તુ જોવા મળવાની શક્યતાઓ નથી. આવી તો હજુ કઈ કેટલી સંશોધનની બાબતો આદિવાસીઓ પાસે છે. એમની પાસે તો આવી કલા કુદરતી છે. કયાંય ભણવા ગયો નથી. છતાં પણ જંગલમાં કેવી રીતે કઈ વસ્તુથી રક્ષણ મેળવી શકાય તેમની સંપૂર્ણ જાણકારી હજુ પણ છે.

‘ઘોંઘડાં’

‘પાંટી’ પણ એવા જ પ્રકારનું એક વાંસમાંથી બનાવેલ સાધન છે. જેમાં અનાજ તેમજ ખેતીના અન્ય કામ માટે પણ ઉપયોગમાં આવે એવી વસ્તુ છે. આ વાંસમાંથી સાધનો બનાવનારાને માંગીન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. છેલ્લા ચાલીસ વર્ષથી મારા જેનો ને પરિચય છે. એવી જ એક દાદી હજુ પણ વાંસમાથી અનેક વસ્તુઓ બનાવે છે. નીચે આપેલ ફોટો જે વૃદ્ધાનો તેમનું નામ છે. ‘નગલી’ માંગીન વાંસના સાધનો બનાવીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. પતિ એક દિકરો હોવા છતાં પણ પોતે હજુ ૭૫ વર્ષના થયા છે. છતાં પણ આ વાંસમાંથી અનેક વસ્તુઓ બનાવવાની કળા ધરાવે છે. તેઓ વલસાડ જિલ્લા કપરાડા તાલુકાના ‘વાજવડ’ ગામના છે. આજે પણ એક પણ કોઈ પણ પ્રકારની બીમારી નથી તંદુરસ્ત શરીર લઈને વાંસમાંથી વિવિધ વસ્તુઓ બનાવે છે. જેવા કે ‘કુંકણાં’ બોલીમાં કહી શકાય એવા ટોપલી, મુસકા, પાંટી, સુપડા, ભોત, ચાંપ, કુરુલી, પાચલી, સાટા, કંડી, જિલાં, જેવી વસ્તુઓ બનાવે છે. અભણ હોવાં છતાં પણ પોતાની પાસે તર્ક શકિત કેટલી વિશ્વસનીય છે.

‘પાંટી’

સંસ્કૃતિનાં પાસેથી જ શીખનારા અને પાલન કરનારા લોકો જ આદિવાસી કહેવાયા છે. તેઓને ખબર છે કે કુદરતથી આપણે પર નથી. ઘરતીની મોલાત ઘરતી પાસે જ્ઞાન મેળવી પોતાનું રક્ષણ હજુ પણ કરે છે. સાત્વિક જીવન જીવનારા ભવે યંત્રતી પર હોય પણ કલાથી તો પર ના જ કહી શકાય એવી આદિવાસી સંસ્કૃતિ હજુ પણ જીવંત છે.